
Cau'r Bwlch

Adroddiad sicrwydd
Comisiynydd y Gymraeg
2019-20 – fersiwn cryno

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

Rhagair y Comisiynydd

Mae'r misoedd diwethaf wedi bod yn heriol i bawb ohonom, ac rydym wedi gorfod addasu'n gyflym i ddarparu gwasanaethau cyhoeddus mewn ffyrdd gwahanol. Dros y misoedd nesaf byddaf yn edrych yn ôl ar yr argyfwng, er mwyn deall sut y cafodd darpariaeth Gymraeg sefydliadau ei heffeithio, a dysgu gwersi ar gyfer y dyfodol.

Mae'r pandemig wedi dangos gwerth gwydnwch, arweiniad ac arbenigedd, a'r hyblygrwydd i defnyddio staff yn greadigol. Mae wedi'n gorfodi i gyflymu datblygiadau yn y ffordd rydym yn defnyddio technoleg. Mae'r argyfwng yn debygol o newid y ffordd rydym yn gweithio am byth.

Mae'n bosib y bydd sefydliadau'n mynd ati i ailfeddwl yn sylweddol am y ffyrdd y maent yn gweithredu ac yn darparu gwasanaethau i'r cyhoedd. Mae hyn yn gyfle arbennig i roi lle canolog i'r Gymraeg.

Mae'r adroddiad hwn yn nodi fy nghanfyddiadau ynghylch perfformiad sefydliadau wrth weithredu dyletswyddau iaith yn 2019-20 – cyn i Covid-19 effeithio arnom. Ond wrth i sefydliadau fynd ati i weithredu ar y canfyddiadau, bydd angen iddynt wneud yn siŵr fod eu trefniadau'n hybu eu darpariaeth Gymraeg yn y normal newydd.

Wrth i mi ddadansoddi perfformiad sefydliadau yn 2019-20, des i bryderu bod risg fod bwlch yn agor rhwng sefydliadau sy'n cydymffurfio'n dda ac yn gwella'n barhaus, a'r sefydliadau sydd heb drefniadau digonol.

Mewn rhai sefydliadau, mae trefniadau strwythuredig a gwaith caled bellach yn golygu eu bod yn cydymffurfio â'r safonau gan greu cyfleoedd dibynadwy i ddefnyddio'r Gymraeg. Ond mae rhai sefydliadau heb ddefnyddio'r safonau fel sbardun i wella trefniadau a sicrhau bod ganddynt ddigon o gapasiti Cymraeg i ddarparu'r gwasanaethau y mae gan bobl hawl i'w derbyn.

Gyda dros bedair blynedd wedi mynd heibio ers i'r safonau ddod yn weithredol am y tro cyntaf, fy nisgwylid yw bod pob sefydliad yn cydymffurfio'n llawn â'r gofynion a osodwyd arnynt. Dros y cyfnod nesaf, byddaf yn ystyried y dystiolaeth sydd gennyf ynghylch perfformiad sefydliadau, ac yn cymryd pa bynnag gamau cymesur sy'n angenrheidiol i ddelio ag unrhyw ddiffyg neu fethiant.

Dylai pob siaradwr Cymraeg allu cael disgwyliadau uchel o sefydliadau cyhoeddus. Mae'n amser i bob sefydliad fod yn gwneud y pethau sylfaenol bob tro – defnyddio'r Gymraeg yn ysgrifenedig; cael digon o staff sy'n siarad Cymraeg i allu darparu gwasanaethau derbynfa a ffôn; a dilyn trefniadau cadarn ar gyfer asesiadau allweddol o ran anghenion sgiliau swyddi a phenderfyniadau polisi.

Lle mae gwasanaethau'n cael effaith uwch ar lesiant pobl, dylid gallu cymryd yn ganiataol y byddant ar gael yn Gymraeg. Mae angen i'r safonau greu gwelliant cyflym yng ngwasanaethau sefydliadau iechyd, ac rwyf o'r farn y dylai cynghorau sir weithio tuag at gynnal cyfarfodydd ynghylch llesiant yn Gymraeg yn ddiodyn gyda siaradwyr Cymraeg.

Rwy'n awyddus i allu cymryd yn ganiataol fod gwasanaethau sylfaenol yn cael eu darparu fel mater o drefn, fel bod modd i ni dreulio'n hamser yn mynd i'r afael â'r materion mawr fydd yn gwneud gwahaniaeth strategol i ddyfodol y Gymraeg. Rwyf am weld sefydliadau'n creu shifft yn iaith defnyddwyr gwasanaethau a staff y sefydliad, ac yn ystyried o ddifri sut gall holl drefniadau gweithredu'r sefydliad hybu'r Gymraeg yn economaidd, addysgol a chymdeithasol.

Ni fyddaf yn caniatáu sefyllfa lle mae sefydliadau'n parhau i fethu â chwrdd â'r gofynion a osodwyd arnynt. A lle bo sefydliadau'n barod i arloesi er mwyn cynyddu defnydd o'r Gymraeg, byddaf yn cefnogi a hwyluso'u gwaith.

Aled Roberts
Comisiynydd y Gymraeg
Medi 2020

Crynodeb o'r adroddiad yw hwn. Mae'r adroddiad llawn [ar wefan y Comisiynydd](#).

1	Cyflwyniad	5
2	Darparu a hybu gwasanaethau	6
2.1	Argaeledd gwasanaethau Cymraeg	7
2.2	Ansawdd gwasanaethau Cymraeg	8
2.3	Dylunio gwasanaethau i gynyddu defnydd o'r Gymraeg	8
2.4	Hyrwyddo gwasanaethau Cymraeg	9
2.5	Tystiolaeth am ddefnydd o wasanaethau	10
3	Trefniadau cydymffurfio	11
3.1	Monitro mewnol	12
3.2	Atebolrwydd cyhoeddus	12
3.3	Gweithredu ar sail cwynion a phrofiadau defnyddwyr	12
3.4	Arweiniad ac arbenigedd	13
3.5	Cyfieithu	13
3.6	Allanoli a phlatfformau trydydd parti	14
4	Capasiti'r gweithlu	15
4.1	Gosod gofynion sgiliau Cymraeg wrth recriwtio	16
4.2	Adnabod sgiliau Cymraeg y gweithlu	16
4.3	Gwella sgiliau Cymraeg staff	17
4.4	Defnyddio'r Gymraeg yn fewnol fel iaith gwaith	17
5	Hybu'r Gymraeg	18
5.1	Asesu effaith penderfyniadau polisi	19
5.2	Polisi dyfarnu grantiau	19
5.3	Gweithredu strategaethau 5 mlynedd i hybu'r Gymraeg	19

---

1 Cyflwyniad

- Dyma'r chweched adroddiad sicrwydd i'r Comisiynydd ei gyhoeddi. Mae'r adroddiad yn mynd i'r afael â'r materion y mae angen i sefydliadau weithredu arnynt dros y misoedd nesaf. Mae'n cynnwys tystiolaeth ynghylch:
  - **perfformiad sefydliadau** wrth ddarparu gwasanaethau Cymraeg a chymell pobl i'w defnyddio
  - **trefniadau cydymffurfio** – yr hyn y mae sefydliadau'n ei wneud er mwyn sicrhau bod eu darpariaeth yn cydymffurfio
  - **capasiti'r gweithlu** – sicrhau bod digon o siaradwyr Cymraeg yn y rolau cywir
  - **hybu'r Gymraeg** – cyfrannu at ffyniant y Gymraeg drwy ystyried effaith penderfyniadau polisi a grantiau ar y Gymraeg, a gweithredu strategaethau hybu'r Gymraeg.
- Mae'r adroddiad yn seiliedig ar dystiolaeth gadarn ac amrywiol, gan gynnwys gwirio gwasanaethau sampl o sefydliadau, gwirio dogfennau statudol, gofyn i sefydliadau am dystiolaeth mewn astudiaethau thematig, ymgysylltu â defnyddwyr, a chyswllt â sefydliadau wrth roi cefnogaeth i gydymffurfio, gosod safonau, a chynnal ymchwiliadau.
- Cyfrifoldeb sefydliadau yw cydymffurfio â'r dyletswyddau a osodwyd arnynt. Mae'r adroddiad hwn yn cynnig arweiniad clir ynghylch sut i sicrhau bod hynny'n digwydd.
- Lle bynnag mae gwaith monitro sy'n sail i'r adroddiad hwn wedi amlygu methiant gan sefydliad, byddwn yn ystyried pa gamau sydd angen eu cymryd er mwyn mynd i'r afael â'r diffyg hwnnw, gan ystyried defnyddio holl bwerau'r Comisiynydd.

Covid-19

- Nid yw'r dystiolaeth sy'n sail i'r adroddiad hwn yn deillio o'r cyfnod pan oedd yr argyfwng Covid-19 yn amharu ar allu sefydliadau i weithredu.
- Parhaodd safonau'r Gymraeg a chynlluniau iaith Gymraeg yn weithredol yn ystod y cyfnod, ac mae'n bwysig fod hawliau siaradwyr Cymraeg yn cael eu parchu er gwaetha'r argyfwng.
- Gall yr argyfwng fod wedi cael peth effaith ar allu sefydliadau i gydymffurfio. Yn ystod 2020-21 byddwn yn craffu ar sut y gwnaeth yr argyfwng effeithio ar wasanaethau Cymraeg sefydliadau a'r defnydd o'r Gymraeg yn fewnol, gyda'r bwriad o hwyluso dysgu gwersi at y dyfodol.

2 Darparu a hybu gwasanaethau

Gyda chynnydd i'w weld o ran argaeledd nifer o wasanaethau, a pherfformiad ar y cyfan yn symud i'r cyfeiriad cywir, y demtasiwn yw bodloni ar y canlyniadau hyn. Ond mae rhai rhesymau i bryderu ynghylch gallu siaradwyr Cymraeg i gael gwasanaethau yn eu dewis iaith.

Ni wnaeth rhai sefydliadau ddarparu gwasanaethau penodol yn Gymraeg ddim un o'r troeon y gwnaethon ni wirio'r gwasanaethau hynny.

Ni welwyd y gwelliant angenrheidiol yng ngwasanaethau derbynfa sefydliadau. Ac ar rai o'r gwasanaethau eraill lle mae perfformiad yn eithaf ffafriol, fel dogfennau, cyfryngau cymdeithasol a gwefannau, mae'n rhaid gofalu nad yw trefniadau'n llacio.

Mae rhai sectorau – sefydliadau iechyd, a'r rheiny sy'n gweithredu cynlluniau iaith – yn cydymffurfio'n llai aml na'r gweddill. Er nad oes gwahaniaeth mawr ym mherfformiad cynghorau yng ngwahanol ardaloedd Cymru ar y rhan fwyaf o wasanaethau, mae rhanbarthau de Cymru ar ei hôl hi ar wasanaethau derbynfa a ffôn.

Mae angen i sefydliadau fynd i'r afael o ddifri â'r cyfrifoldeb i hyrwyddo gwasanaethau – gyrru cynnydd yn y defnydd o wasanaethau Cymraeg. Golyga hyn newid dyluniad gwasanaethau, gan ddarparu gwasanaethau yn Gymraeg yn ddiofyn lle bo modd (yn enwedig pan fo effaith uwch ar unigolion, fel mewn cyfarfodydd ynghylch llesiant), a rhoi gwybod i siaradwyr Cymraeg am y gwasanaethau sydd ar gael.

Mae enghreifftiau o gynnydd sylweddol yn y defnydd o rai gwasanaethau Cymraeg, sy'n amlygu potensial am gynnydd pan gaiff gwasanaethau eu dylunio a'u hyrwyddo'n effeithiol – ond cymharol brin yw'r enghreifftiau hyn. Mae'r camau sydd angen eu cymryd i wella cydymffurfiaeth yn glir yn adrannau dilynol yr adroddiad hwn, a chyfrifoldeb sefydliadau yw mynd ati'n syth i gwrdd â'r gofynion.

Barn y Comisiynydd

"Mae defnyddio gwasanaethau Cymraeg yn gallu bod yn hassle oherwydd y ffordd mae rhai sefydliadau yn trin y Gymraeg a'r ffordd mae nhw yn trin siaradwyr Cymraeg. Mae lot o ofyn i bobol frwydro i gael gwneud pethau yn Gymraeg."

Aelod o'r cyhoedd mewn grŵp trafod

"Mae'n ddigon hawdd deud bod gennych chi hawl i ddefnyddio'r Gymraeg ond os nad ydyn nhw yn gweithredu yn Gymraeg yr un mor sydyn na'r Saesneg mae'n gwneud synnwyr i ddefnyddio'r Saesneg."

Aelod o'r cyhoedd mewn grŵp trafod

2.1 Argaeledd gwasanaethau Cymraeg

92%

o wefannau â rhyngwyneb
a dewislenni Cymraeg
(2018-19 – 72%) ▲ 20%

90%

o opsiynau awtomatig
ffôn ar gael yn Gymraeg
(2018-19 – 73%) ▲ 16%

88%

o logos sefydliadau
ar gael yn Gymraeg
(2018-19 – 78%) ▲ 10%

82%

o ddatganiadau i'r wasg
ar gael yn Gymraeg
(2018-19 – 77%) ▲ 5%

78%

o ffurflenni ar gael
yn Gymraeg
(2018-19 – 73%) ▲ 5%

73%

o ymholiadau e-bost
Cymraeg wedi cael ateb
(2018-19 – 81%) ▼ 8%
Saesneg: 79% (2018-19 – 85%) ▼ 6%

68%

o ddeunyddiau fel
llyfyrnau ac ati ar
gael yn Gymraeg
(2018-19 – 78%) ▼ 9%

47%

o hysbysebion swyddi
ar gael yn Gymraeg
(2018-19 – 24%) ▲ 23%

37%

o ymholiadau derbynfa â
chyfarchiad cychwynnol
Cymraeg / dwyieithog
(2018-19 – 40%) ▼ 3%

92%

o'r ymatebion i e-bost
Cymraeg yn Gymraeg
(2018-19 – 91%) ▲ 1%

89%

o arwyddion ar gael
yn Gymraeg
(2018-19 – 93%) ▼ 4%

82%

o hysbysebion swyddi'n
cynnwys categori angen
sgiliau Cymraeg
(2018-19 – 67%) ▲ 15%

81%

o dudalennau gwe
ar gael yn Gymraeg
(2018-19 – 73%) ▲ 8%

74%

o negeseuon Facebook
ar gael yn Gymraeg
(2018-19 – 63%) ▲ 12%

70%

o negeseuon Twitter
ar gael yn Gymraeg
(2018-19 – 66%) ▲ 4%

55%

o alwadau ffôn y deliwyd
â nhw'n llawn yn Gymraeg
(2018-19 – 52%) ▲ 3%

46%

o ymholiadau derbynfa
y deliwyd â nhw yn Gymraeg
(2018-19 – 46%) ▲ 0%

- Ar gyfer y rhan fwyaf o wasanaethau a wiriwyd, roedd y canlyniadau'n well yn 2019-20 nag yn 2018-19, ond mae'r canlyniadau'n dal yn brin o gydymffurfiaeth lawn mewn llawer o achosion.
- Mae perfformiad ar wasanaethau ysgrifenedig yn parhau'n well nag ar wasanaethau personol fel ffôn a derbynfa. Doedd dim cynnydd ar y gwasanaethau hyn i bob pwrpas. Dyma'r gwasanaethau lle mae angen buddsoddi yn sgiliau staff er mwyn eu darparu yn Gymraeg.
- Roedden ni'n gwirio pob gwasanaeth fwy nag unwaith. Ar gyfer pob gwasanaeth, roedd rhai sefydliadau (rhwng tua 5% a 20%) heb ei ddarparu yn Gymraeg o gwbl. Roedd sefydliadau eraill wedi darparu'r gwasanaeth yn Gymraeg o leiaf unwaith, ond ddim bob tro, ac eraill wedi darparu'r gwasanaeth yn Gymraeg bob tro y cafodd ei wirio.
- Fel yn 2018-19, doedd dim cyswllt uniongyrchol rhwng perfformiad cynghorau sir a'r ganran o siaradwyr Cymraeg yn eu hardal. Roedd perfformiad rhanbarthau yn ne Cymru wedi gwella o gymharu â'r llynedd, ond y canlyniadau ar gyfer gwasanaethau ffôn a derbynfa'n isel yno.
- Roedd perfformiad sefydliadau rheoliadau rhif 1 (awdurdodau lleol ac ati) a rhif 2 (sefydliadau cenedlaethol), ar y cyfan, yn rhagori ar y gweddill, ac angen pendant am welliant i wasanaethau sefydliadau rheoliadau rhif 7 (iechyd) a sefydliadau annatganoledig sy'n gweithredu cynlluniau iaith.

2.2 Ansawdd gwasanaethau Cymraeg

- Roedd gohebiaeth Gymraeg yn cael ateb ychydig yn gynt na gohebiaeth Saesneg, ond roedd gohebiaeth Saesneg ychydig yn fwy tebygol o gael ymateb cyflawn a oedd yn cynnwys deunydd ychwanegol.
- Ar gyfer deunyddiau amrywiol, awgryma'r canlyniadau fod y Gymraeg yn cael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg mewn tua 10% o achosion, am resymau fel bod testun ar goll, yn anghywir, neu'n llai amlwg yn y fersiwn Cymraeg, neu fod diwyg y fersiwn Saesneg yn well.

2.3 Dylunio gwasanaethau i gynyddu defnydd o'r Gymraeg

- Yn ystod 2019-20, cynhaliwyd gweithdai gyda sefydliadau'n trafod dulliau ymarferol o fynd ati i greu cynnydd yn y nifer o bobl sy'n defnyddio gwasanaethau Cymraeg.
- Wrth drafod â sefydliadau yn ystod y flwyddyn, gwelwyd ambell enghraifft o gynnig gwasanaethau Cymraeg yn ddiodyfyn neu'n rhagweithiol, ond nid yw'r rhan fwyaf o sefydliadau'n gwneud hyn fel mater o drefn.

- Dywedodd rhai sefydliadau eu bod yn talu sylw i ystadegau defnydd ac yn ceisio'u defnyddio i sicrhau bod eu gwasanaethau Cymraeg yn ateb anghenion siaradwyr Cymraeg, er enghraifft drwy amseru'n ofalus neu ddefnyddio fformatau sy'n apelio mwy at siaradwyr Cymraeg ar sail tystiolaeth flaenorol. Mae rhai sefydliadau wedi datblygu eu tôn llais corfforaethol, gan olygu bod eu deunyddiau bellach yn fwy dealladwy i ddarllenwyr.
- Clywsom fod rhai sefydliadau wedi rhoi trefniadau mewn lle i sefydlu dewis iaith defnyddwyr a gweithredu ar hynny ym mhob cyswllt dilynol. Mae gofynion penodol i wneud hynny ar gyfer cleifion mewnol mewn ysbytai, a gwelsom dystiolaeth fod rhai byrddau iechyd eisoes wedi gweithredu er mwyn cwrdd â'r gofynion.

Cyfarfodydd sy'n ymwneud â llesiant

- Cynhaliwyd astudiaeth yn edrych ar allu pobl i ddefnyddio'r Gymraeg mewn cyfarfodydd sy'n ymwneud â'u llesiant. Nododd yr 11 sefydliad oedd yn rhan o'r astudiaeth eu bod yn gofyn i bobl am eu dewis iaith, ac roedd rhai o'r sefydliadau wedi adolygu eu trefniadau staffio ac ati er mwyn sicrhau bod capasiti digonol.
- Fodd bynnag, awgrymai peth o'r dystiolaeth mai prin oedd y defnydd gwirioneddol o'r Gymraeg mewn cyfarfodydd o'r fath. I nifer fawr o siaradwyr Cymraeg, bydd cynnal y cyfarfod yn Gymraeg yn eu gwneud yn fwy cyfforddus ac yn fwy abl i fynegi eu teimladau a'u anghenion. Mae'r safonau'n ei gwneud yn ofynnol gofyn i'r unigolion dan sylw a ydynt yn dymuno defnyddio'r Gymraeg yn y cyfarfod, ac yna gweithredu ar sail hynny, ond gallai cynnal cyfarfodydd yn Gymraeg yn ddiofyn gydag unigolion sy'n siarad Cymraeg wneud gwahaniaeth go iawn i lesiant yr unigolion hynny.

2.4 Hyrwyddo gwasanaethau Cymraeg

- Wrth wirio, gwelsom gydymffurfiaeth isel â'r gofynion i nodi bod deunydd ar gael yn Gymraeg – er enghraifft, dim ond 19% o fersiynau Saesneg ffurflenni oedd yn nodi bod y ddogfen hefyd ar gael yn Gymraeg. Roedd arwydd yn datgan bod croeso i ddefnyddio'r Gymraeg mewn 51% o dderbynfeydd, a 69% o wefannau'n cynnig y Gymraeg yn rhagweithiol drwy dudalen sblash neu debyg.
- Er bod rhai enghreifftiau clodwiw o hyrwyddo gwasanaethau, ar y cyfan prin yw ymgyrchoedd sylweddol gan sefydliadau i roi sylw i wasanaethau Cymraeg. Mae ymdrechion newydd a welwyd eleni'n cynnwys siarter iaith sefydliadol, datblygu strategaeth gyfathrebu allanol i ddefnyddio nifer o gyfryngau gwahanol i godi ymwybyddiaeth o wasanaethau Cymraeg, a defnyddio cyfrif Twitter penodol i roi cip tu ôl i'r llenni ar ddarpariaeth Gymraeg sefydliad.

- Cynhaliodd y Comisiynydd Ddiwrnod Hawliau am y tro cyntaf ar 4 Rhagfyr 2019, gyda nifer sylweddol o sefydliadau'n defnyddio adnoddau a brand y diwrnod er mwyn hyrwyddo'u gwasanaethau, ac yn gweld ymgysylltiad mawr â'u negeseuon.

2.5 Tystiolaeth am ddefnydd o wasanaethau

- Rydym yn annog sefydliadau i gasglu tystiolaeth am ddefnydd o wasanaethau fel ffordd o fesur a yw gwasanaethau'n ateb anghenion siaradwyr Cymraeg, ac a yw ymdrechion i hyrwyddo'r gwasanaethau'n gweithio, er enghraifft drwy osod targed ar gyfer cynyddu defnydd o wasanaethau.
- Er bod nifer o sefydliadau'n cyfeirio at ddefnydd isel o wasanaethau, gwelsom rai enghreifftiau calonogol iawn o gynnydd yn y defnydd o rai canolfannau galwadau a gwasanaethau ar-lein drwy'r Gymraeg.

3 Trefniadau cydymffurfio

Mae'n anodd gen i gredu y gall unrhyw bennaeth sefydliad fod yn fodlon â sefyllfa lle mae ei sefydliad yn methu cydymffurfio â gofynion statudol sylfaenol.

Ni ddylai sefydliadau ddisgwyl am ganlyniadau monitro neu ymchwiliad gen i cyn sicrhau eu bod yn cydymffurfio â'r gofynion cyfreithiol hyn.

Nid ymarferiad tic-yn-y-bocs yn unig ddylai cydymffurfio fod. Dylid gosod siaradwyr Cymraeg – cwsmeriaid y sefydliad – yn ganolog. Mae angen rhoi sicrwydd i ddefnyddwyr fod prosesau'r sefydliad yn ddigonol. Mae angen deall profiadau defnyddwyr – drwy wirio gwasanaethau a gwranddo ar bobl. Mae angen ymateb yn gadarnhaol i gwynion a phryderon pobl.

Mae'r safonau'n ei gwneud yn ofynnol cael trefniadau i oruchwyllo cydymffurfiaeth. Gall sefydliadau ddewis pa bynnag ddulliau – gwirio, adrodd mewnol, risg, archwilio, cynlluniau gweithredu ac ati – sydd fwyaf addas ar eu cyfer nhw, ond mae'n rhaid rhoi trefniadau mewn lle. A dylai'r trefniadau hynny gael holl awdurdod llywodraethiant y sefydliad y tu ôl iddynt – mae angen i arweinwyr ei gwneud yn glir, drwy brosesau a diwylliant, fod cwrdd â'r gofynion yn flaenoriaeth.

Mae peidio â chael swyddog, rheolwr neu uned arbenigol yn gweithio'n benodol ar wella darpariaeth Gymraeg y sefydliad yn creu risg o fethu â hyrwyddo'r Gymraeg yn unol â'r Mesur.

Roedd yn dda gweld bod sefydliadau wedi sefydlu trefniadau boddhaol ar gyfer cyfieithu, a bod y costau wedi eu hamsugno i gostau arferol y sefydliad. Gallai arloesi o ran awtomeiddio gwaith, a hwyluso drafftio dwyieithog, greu arbedion i alluogi buddsoddi mewn agweddau eraill ar y ddarpariaeth Gymraeg.

Barn y Comisiynydd

“Dwi wedi gweld newid yn y cynllunio sy'n digwydd yma o ran y Gymraeg, o'i gymharu gyda'r amser cyn cyflwyno'r safonau. Crewyd grŵp tasg a gorffen a chael aelod o staff i weithredu – mae hyn wedi bod yn fuddiol iawn.”

Aelod staff mewn grŵp trafod

“Mae'r ffordd rydyn ni'n gweithredu o ran y Gymraeg yn hollol ad-hoc – hap a damwain os oes rhywun yn siarad Cymraeg ac yn gwneud i bethau ddigwydd. Does dim blaen-gynllunio yn digwydd i sicrhau bod pethau wedi eu gwreiddio mewn polisïau a systemau.”

Aelod staff mewn grŵp trafod

3.1 Monitro mewnol

- Roedd gan gyfran o sefydliadau, ond nid y cwbl o bell ffordd, drefniadau rhagweithiol i ganfod sut roedden nhw'n perfformio. Dywedodd sawl sefydliad eu bod yn gweithredu pan oedd diffyg yn dod i'r golwg, ond ddim yn mynd ati'n rhagweithiol i geisio canfod beth oedd lefelau cydymffurfiaeth.
- Gwelsom fod gan sawl sefydliad drefniadau i wirio gwasanaethau'n uniongyrchol, er enghraifft drwy ymarferion siopwr cudd. Roedd eraill yn rhoi'r pwyslais ar hunan-werthuso ac adrodd yn fewnol, er enghraifft drwy graffu ar ddiweddariadau gan reolwyr cyfrifol, asesu cymheiriaid, neu asesu risg.

3.2 Atebolrwydd cyhoeddus

- Roedd 87% o sefydliadau wedi llunio adroddiad blynyddol safonau'r Gymraeg fel sy'n ofynnol, a bron y cyfan o'r rheiny wedi adrodd ar nifer cwynion, sgiliau Cymraeg staff, a chategori angen sgiliau Cymraeg swyddi. Roedd llai wedi adrodd ar gyrsiau mewnol, a phrin oedd yr enghreifftiau o sefydliadau'n rhoi cyhoeddusrwydd i'r adroddiad.
- Roedd yr adroddiadau'n amrywio'n fawr o ran eu hansawdd, gyda rhai'n mynd i fanylder defnyddiol wrth nodi gweithgareddau niferus yr ymgwymerwyd â hwy er mwyn sicrhau cydymffurfiaeth a hybu'r Gymraeg yn fwy cyffredinol, ac eraill yn cynnwys sylwadau a ffigurau moel yn unig.
- Roedd 90% o sefydliadau wedi cyhoeddi cofnod o'r safonau a osodwyd arnynt, ond 66% oedd wedi cyhoeddi esboniad o sut maent yn bwriadu cydymffurfio, a 48% oedd wedi cyhoeddi trefniadau goruchwylio, hybu a hwyluso. Mae sefydliadau sydd heb gyhoeddi'r dogfennau hyn yn methu â chydymffurfio, yn colli cyfle i roi sicrwydd i siaradwyr Cymraeg am eu trefniadau, ac yn codi pryder nad oes trefniadau digonol mewn lle. Roedd rhai o'r dogfennau mwyaf effeithiol ar ffurf cynllun gweithredu ar gyfer cydymffurfio â phob safon neu bob grŵp o safonau.

3.3 Gweithredu ar sail cwynion a phrofiadau defnyddwyr

- 63% o sefydliadau oedd wedi cyhoeddi gweithdrefn gwyno, sydd i fod i nodi beth yw trefniadau'r sefydliad ar gyfer delio â chwynion ynghylch cydymffurfio â'r safonau. Doedd nifer o'r gweithdrefnau cwyno ddim yn cyfeirio at bob agwedd y mae'r safon yn ei gwneud yn ofynnol. Mewn sawl achos, y cwbl roedd sefydliadau'n ei wneud oedd nodi y byddent yn delio â chwynion am gydymffurfio'n unol â'u gweithdrefnau cwyno corfforaethol.
- Mae'n ofynnol cadw cofnod o gwynion ac adrodd ar hynny. Roedd bron pob adroddiad blynyddol yn cynnwys y wybodaeth hon. Canran eithaf isel o sefydliadau oedd wedi derbyn cwynion, a'r rhan fwyaf o'r rheiny wedi derbyn

nifer isel o gwynion, ond roedd dros hanner sefydliadau rheoliadau rhif 1 wedi derbyn o leiaf un gŵyn.

- Yn ystod 2019-20 rydym wedi rhoi ffocws manwl ar sicrhau bod sefydliadau'n gweithredu camau gorfodi yn dilyn ymchwiliadau. Mae nifer o enghreifftiau o ymchwiliadau'r Comisiynydd yn arwain yn uniongyrchol at wella perfformiad sefydliadau, ac enghreifftiau hefyd o sefydliadau'n cymryd camau yn sgil cwynion uniongyrchol gan y cyhoedd.
- Clywsom am rai sefydliadau'n mynd ati i ofyn i ddefnyddwyr am eu profiadau o ddarpariaeth Gymraeg y sefydliad, er enghraifft drwy holiaduron yn dilyn digwyddiadau neu holi myfyrwyr am eu profiadau o ddefnyddio'r Gymraeg.

3.4 Arweiniad ac arbenigedd

- Ein hargraff yw bod gan y rhan fwyaf o sefydliadau unigolyn ar lefel uchel sy'n gyfrifol am y Gymraeg. Fel arfer, roedd yr unigolyn hwn yn gyfrifol am gadeirio grŵp yn cadw gorolwg ar gydymffurfiaeth, neu'n darparu atebolrwydd mewn ffordd arall, ac yn gweithredu fel rheolwr llinell (uniongyrchol neu anuniongyrchol) ar gyfer swyddog neu reolwr y Gymraeg.
- Mae gan y mwyafrif o sefydliadau swyddog neu reolwr sy'n gyfrifol am y Gymraeg o ddydd i ddydd. Mewn nifer dda o sefydliadau, mae hon yn rôl llawn amser, ac weithiau'n rhan o dîm. Yn gyffredinol gwelwn fod hyn yn arwain at wella cydymffurfiaeth gan ei fod yn caniatáu mwy o adnodd i adnabod a datrys problemau a gweithio gydag adrannau ar draws y sefydliad i sicrhau cydymffurfiaeth.
- Gwelsom fod nifer o sefydliadau wedi ffurfio gwahanol grwpiau o fewn y sefydliad er mwyn trafod rhoi'r ddarpariaeth Gymraeg ar waith, gan ddarparu atebolrwydd, cynllunio gwaith a rhannu arferion ar draws y sefydliad.

3.5 Cyfieithu

- Mae trefniadau cyfieithu'n amrywio'n unol ag anghenion busnes sefydliadau, gyda rhai'n cyflogi cyfieithwyr mewnol ac eraill yn defnyddio cwmnïau allanol. Roedd y mwyafrif o sefydliadau'n fodlon fod eu trefniadau'n addas ar gyfer eu gofynion.
- Er bod nifer o sefydliadau'n buddsoddi cryn dipyn yn eu gwasanaethau cyfieithu, roedd yn ymddangos fod y costau wedi eu derbyn fel rhan arferol o gostau darparu gwasanaeth.
- Roedd peth tystiolaeth fod sefydliadau'n datblygu eu gwasanaethau cyfieithu er mwyn gweithredu'n fwy effeithlon, er enghraifft defnyddio cof cyfieithu neu gyfieithu peirianyddol, creu templedi a chyfieithiadau stoc ac ati.

- Mae enghreifftiau o sefydliadau'n defnyddio'u timau cyfieithu i gynnig cefnogaeth i staff ddrafftio drwy gyfrwng y Gymraeg.

3.6 Allanoli a phlatfformau trydydd parti

- Cynhaliodd y Comisiynydd nifer o ymchwiliadau yn 2019-20 a oedd yn amlygu pwysigrwydd sicrhau bod gwasanaethau a ddarperir drwy gwmnïau neu sefydliadau trydydd parti'n cydymffurfio â'r gofynion sydd ar y sefydliad.
- Nododd nifer fawr o sefydliadau eu bod wedi ailedrych ar eu contractau i sicrhau eu bod yn cynnwys amodau safonol yn ei gwneud yn ofynnol i gyflenwyr gydymffurfio â'r safonau sy'n berthnasol, ac y caiff cwestiynau penodol am y safonau sy'n berthnasol i gontract eu cynnwys yn y broses dendro.
- Mae'r sefyllfa o ran cyhoeddi cynnwys a gwasanaethau Cymraeg ar GOV.UK wedi gwella wedi i'r Comisiynydd gymeradwyo cynllun iaith Gymraeg Swyddfa'r Cabinet ym mis Ebrill 2019, gyda gwiriadau sylfaenol DBS a ffurflenni pasbort ar-lein bellach ar gael yn Gymraeg. Rydym yn parhau i drafod â Llywodraeth y DU sut y gellir gwneud y Gymraeg yn fwy amlwg ar y wefan.

4 Capasiti'r gweithlu

Mae canlyniadau fy ngwaith monitro'n dangos bod angen i sefydliadau gael mwy o staff sy'n siarad Cymraeg mewn rolau allweddol. Mae hyn yn allweddol er mwyn i siaradwyr Cymraeg allu dibynnu ar y gwasanaethau y mae ganddynt hawl i'w derbyn.

Mae angen i sefydliadau wneud mwy i recriwtio staff sy'n siarad Cymraeg. Rhaid cynnal asesiad bob tro y caiff swydd ei hysbysebu. Gyda nifer o sefydliadau'n methu â chynnig gwasanaethau'n unol â'r safonau, rwyf am i sefydliadau feddwl yn hirdymor ynghylch sut i sicrhau gweithlu sy'n hwyluso defnydd o'r Gymraeg.

Mae cynnydd wedi ei wneud wrth asesu sgiliau, ac mae angen parhau nes bod sgiliau 100% o'r gweithlu'n cael eu hasesu'n flynyddol. Hoffwn weld cysondeb yn y dull asesu fel bod modd tracio'n well dros amser ac wrth i staff symud rhwng sefydliadau.

Mae hefyd yn galonogol gweld sefydliadau wedi datblygu eu darpariaeth gwella sgiliau, gan gydweithio â'r Ganolfan Dysgu Cymraeg i gael mwy o reolaeth ar y ddarpariaeth a thargedu'r hyfforddiant mewn modd fydd yn cael mwy o effaith.

Rwyf wedi clywed enghreifftiau o sefydliadau'n cael trafferth canfod staff addas sy'n siarad Cymraeg. Ond rwyf hefyd wedi dod ar draws sefydliadau'n meddwl i tu allan i'r bocs wrth hysbysebu swyddi, gan dargedu ymgeiswyr yn ddyfeisgar ac addasu gofynion swyddi er mwyn sicrhau bod mwy o siaradwyr Cymraeg yn ymgeisio.

Mae nifer o weithgareddau'n digwydd er mwyn gwneud y Gymraeg yn fwy gweladwy o fewn sefydliadau, a rhoi cyfle i gydweithwyr ddefnyddio'r iaith. Ond nid wyf wedi gweld shiftt o ddifri tuag at ddefnydd sylweddol o'r Gymraeg fel iaith gweithredu mewnol. Mae hyn yn rhywbeth yr hoffwn weld datblygiad arno dros y blynyddoedd nesaf.

Mae potensial enfawr i ddysgu, gwella a defnyddio'r Gymraeg yn y gwaith roi mwy o hyder i bobl yn eu sgiliau. Drwy fagu hyder yng nghyd-destun gwaith, gall pobl ddod yn fwy hyderus i ddefnyddio'r iaith yn y gymuned a'r cartref hefyd.

Barn y Comisiynydd

"Mae angen iddyn nhw edrych ar y ffordd y maen nhw'n recriwtio er mwyn cael siaradwyr Cymraeg i'r swyddi."

Aelod o'r cyhoedd mewn grŵp trafod

"Mae cynnydd mawr wedi bod yn faint o bobl sydd yn awyddus i falle datblygu eu sgiliau iaith nhw – ar lefel 3 ac ishe cryfhau i fod yn lefel 4 neu beth bynnag. Lot mwy o staff yn awyddus i ddatblygu sgiliau... a ma lot mwy o gyfleoedd i gael hefyd."

Aelod staff mewn grŵp trafod

4.1 Gosod gofynion sgiliau Cymraeg wrth recriwtio

- Wrth i ni wirio hysbysebion swyddi, gwelwyd bod y Gymraeg yn hanfodol ar gyfer 17%, yn ddymunol ar gyfer 63%, ddim yn angenrheidiol ar gyfer 2%, a dim gofynion wedi eu nodi ar gyfer 18%. Mae angen cynnal asesiad o'r angen am sgiliau Cymraeg, ar gyfer pob swydd, a nodi'r categori gofynion wrth hysbysebu (oni bai nad yw sgiliau'n angenrheidiol).
- Rhannodd 13 allan o 14 sefydliad oedd yn rhan o'n hastudiaeth gofnodion yn dangos bod yr angen am sgiliau Cymraeg ar gyfer swyddi wedi ei asesu, ond cofnodion 4 sefydliad yn unig oedd yn dangos y rhesymeg a ddefnyddiwyd wrth wneud yr asesiad. Roedd ambell arfer nad oedd yn cydymffurfio, er enghraifft nodi bod sgiliau Cymraeg yn ddymunol ar gyfer pob swydd, neu ddefnyddio categorïau gwahanol i'r hyn a nodir yn y safonau.
- Ar sail ein trafodaethau â sefydliadau, mae'n ymddangos fod prosesau electronig neu weithdrefnau eraill ar fynd yn y rhan fwyaf o sefydliadau i sicrhau bod asesiadau'n digwydd.
- Y ffactorau a ystyrir fwyaf aml oedd gofynion y rôl, er enghraifft o ran cyswllt â'r cyhoedd a rhanddeiliaid, a'r capasiti Cymraeg cyfredol. Roedd rhai sefydliadau wedi mynd ati i sicrhau bod anghenion tymor hir y sefydliad yn cael eu hystyried wrth wneud pob asesiad unigol.
- Mae rhai sefydliadau'n sicrhau bod gan bob aelod staff newydd sgiliau Cymraeg sylfaenol er mwyn gallu dangos cwrteisi at aelodau'r cyhoedd. Ochr yn ochr â hynny, mae angen digon o staff sy'n ddigon rhugl yn Gymraeg i allu ymwneud yn estynedig â'r cyhoedd.
- Roedd enghreifftiau o sefydliadau'n bod yn greadigol er mwyn sicrhau bod digon o siaradwyr Cymraeg yn ymgeisio am swyddi, er enghraifft drwy addasu gofynion swyddi, neu dargedu dulliau recriwtio'n well.

4.2 Adnabod sgiliau Cymraeg y gweithlu

- Roedd bron y cwbl o'r sefydliadau oedd wedi llunio adroddiad blynyddol wedi cynnwys gwybodaeth am nifer y staff sydd â sgiliau Cymraeg. Mae sefydliadau'n defnyddio systemau adnoddau dynol a meddalwedd arall er mwyn sicrhau bod staff yn hunan-asesu eu sgiliau Cymraeg.
- Nid yw'r safonau'n nodi sut i fesur neu fynegi sgiliau Cymraeg staff, ac felly mae sefydliadau'n defnyddio modelau gwahanol, er enghraifft lefelau ALTE (lefelau 0-5), lefelau cwricwlwm Dysgu Cymraeg (mynediad, canolradd, hyfedredd ac ati), neu ddisbarthiad arall wedi ei greu gan y sefydliad. Mae'r Comisiynydd yn argymhell defnyddio lefelau CEFR, sy'n bosib eu cyfateb â lefelau ALTE a lefelau'r cwricwlwm Dysgu Cymraeg. Pe bai sefydliadau'n defnyddio un o'r modelau hyn, byddai modd cael ffigurau cyfun ar gyfer yr

holl sefydliadau perthnasol, a chymharu capasiti sefydliadau â'i gilydd – rhywbeth sydd ddim yn bosib ar hyn o bryd.

4.3 Gwella sgiliau Cymraeg staff

- Dywedodd nifer fawr o sefydliadau wrthym fod eu darpariaeth dysgu Cymraeg ar gyfer staff wedi gwella drwy fanteisio ar raglen Cymraeg Gwaith y Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol. Roedd y gwelliannau fel arfer yn cynnwys cynyddu'r ddarpariaeth a gallu teilwra'r ddarpariaeth yn well ar gyfer anghenion y sefydliad. Mewn sawl achos, roedd gan sefydliadau diwtor penodedig yn gweithio o fewn y sefydliad.
- Roedd enghreifftiau o sefydliadau'n defnyddio mentoriaid neu gefnogaeth debyg i sicrhau bod dysgwyr yn defnyddio'u sgiliau Cymraeg yn eu gwaith bob dydd.
- Mae rhai sefydliadau'n ei gwneud yn ofynnol i'r holl staff gael hyfforddiant sylfaenol er mwyn gallu dangos cwrteisi at aelodau'r cyhoedd. Ochr yn ochr â hynny, mae angen digon o staff sy'n ddigon rhugl yn Gymraeg i allu ymwneud yn estynedig â'r cyhoedd.
- Gwelsom sawl enghraifft o sefydliadau'n cynnig darpariaeth gwella sgiliau ar gyfer staff sy'n siarad Cymraeg yn dda eisoes, er mwyn eu galluogi i ddefnyddio'r Gymraeg mewn sefyllfaoedd penodol, er enghraifft ar-lein neu wrth gadeirio cyfarfodydd.

4.4 Defnyddio'r Gymraeg yn fewnol fel iaith gwaith

- Nododd nifer o sefydliadau argraff gyffredinol o fwy o ddefnydd mewnol o'r Gymraeg, yn enwedig ar lafar, a gwelsom nifer o enghreifftiau o ymdrechion i gynyddu'r defnydd mewnol mewn cyd-destunau penodol. Dywedodd nifer o sefydliadau fod peuoedd penodol wedi symud yn naturiol at ddefnyddio'r Gymraeg yn gynyddol, ac roedd gan nifer o sefydliadau weithgareddau cyson sy'n cynnig cyfleoedd anffurfiol i ddefnyddio'r Gymraeg.
- Prin oedd yr enghreifftiau o newidiadau sylweddol, bwriadus ar lefel sefydliad cyfan yn ystod 2019-20, ond mae rhaglen dreigl Cyngor Ynys Môn yn parhau.

5 Hybu'r Gymraeg

Mae gan bob sefydliad draweffaith economaidd a chymdeithasol, sydd yn ei dro'n gallu effeithio ar sefyllfa'r Gymraeg a'r defnydd ohoni. Mae'r safonau'n ei gwneud yn ofynnol i sefydliadau ystyried sut y gallant ddefnyddio'r grym hwn er budd y Gymraeg, mewn dwy brif ffordd – mae'n rhaid i bob sefydliad ystyried yr effaith ar y Gymraeg wrth wneud penderfyniadau polisi, ac mae'n ofynnol i awdurdodau lleol a pharciau cenedlaethol baratoi strategaethau hybu'r Gymraeg.

Caf yr argraff fod sefydliadau'n araf i sylweddoli maint ac arwyddocâd y cyfrifoldeb strategol mae'r gofynion hyn wedi ei osod arnynt.

Mae trefniadau mewn lle i asesu effaith penderfyniadau polisi ar y Gymraeg, ond arwynebol yw'r ystyriaeth yn aml, ac nid wyf wedi gweld tystiolaeth sylweddol o sefydliadau'n gwneud newidiadau sylweddol i'w cynlluniau er mwyn gwneud lles i'r Gymraeg.

Mae gan strategaethau 5 mlynedd botensial enfawr i wneud awdurdodau lleol yn asiantaethau hybu'r Gymraeg o fewn eu hardaloedd, gan gydlyn a gyrru ymdrechion mewn meysydd mor amrywiol ag addysg, economi, cynllunio, ieuencid, twristiaeth, gofal ac ati. Mae'r strategaethau wedi arwain at roi sylw strategol i'r Gymraeg mewn nifer o sefydliadau, ond nid yw'n glir faint o weithgareddau newydd sydd wedi eu cychwyn o ganlyniad uniongyrchol i'r strategaethau, ac nid oes cyllid ac adnoddau newydd sylweddol wedi eu neilltuo i'w gweithredu yn y rhan fwyaf o achosion.

Mae cyfle ar y gorwel i newid hyn, gyda gofyniad i sefydliadau adolygu a llunio strategaethau newydd yn 2021 a 2022. Nawr yw'r amser i ddechrau cynllunio a mesur effaith er mwyn sicrhau bod y strategaethau'n cael effaith wirioneddol ar sefyllfa'r Gymraeg yn gymunedol yn ystod y ddegawd hon.

Barn y Comisiynydd

5.1 Asesu effaith penderfyniadau polisi

- Roedd nifer y copïau o asesiadau a rannwyd â'n hastudiaeth ni'n isel yn achos rhai sefydliadau, ac felly roedd amheuaeth nad yw pob penderfyniad yn cael ei asesu fel y dylai. Roedd rhai arferion nad oedd yn cydymffurfio â'r gofynion, er enghraifft peidio â chadw cofnod o'r ystyriaeth i'r Gymraeg, a pheidio ag asesu rhai penderfyniadau.
- Roedd mwyafrif yr asesiadau'n cynnwys nifer o gwestiynau oedd yn adlewyrchu gofynion y safonau. Roedd ansawdd yr asesiadau'n amrywio – roedd rhai'n rhoi ystyriaeth o ddifri i'r cysylltiad rhwng y penderfyniad a nodau strategol o ran hybu'r Gymraeg, ac eraill yn arwynebol ac yn dangos diffyg dealltwriaeth o'r modd y gall penderfyniadau effeithio ar y defnydd o'r Gymraeg.
- Mae darpariaeth addysg yn faes lle mae'n allweddol ystyried effaith penderfyniadau ar y Gymraeg. Yn ystod 2019-20, dyfarnodd y Comisiynydd ar achos lle roedd sefydliad heb fynd i'r afael yn briodol ag effeithiau cau ysgol ar y defnydd o'r Gymraeg o fewn y gymuned yn ehangach, a dulliau o liniaru hynny. Yn ogystal, cynhaliwyd ymchwil i effaith newid polisiâu cludiant ôl-16 ar y Gymraeg, gan ganfod bod anghysondeb o ran pellter teithio o'r cartref i'r man dysgu, neu'r grantiau sy'n cael eu cynnig, yn golygu bod mynediad at addysg Gymraeg yn llai hwylus mewn rhai ardaloedd nag mewn eraill.

5.2 Polisi dyfarnu grantiau

- Er bod enghreifftiau da o sefydliadau'n ystyried yr effaith ar y Gymraeg wrth ddyfarnu grantiau, nid yw llawer o sefydliadau wedi cyhoeddi polisiâu'n nodi sut y byddant yn gwneud hyn. Dim ond 1 o'r 12 sefydliad oedd dan ddyletswydd yn rheoliadau rhif 2 oedd wedi cyhoeddi polisi, a dim un o'r 23 sefydliad perthnasol yn rheoliadau rhif 6.

5.3 Gweithredu strategaethau 5 mlynedd i hybu'r Gymraeg

- Roedd llawer o'r gweithgareddau a gynhaliwyd gan sefydliadau'n ymwneud ag addysg, gofal plant a dysgu Cymraeg, a nifer o sefydliadau wedi gweithio mewn partneriaeth â sefydliadau fel yr Urdd a'r fenter iaith yn lleol i gynig cyfleoedd i ddathlu a defnyddio'r Gymraeg. Roedd ambell gyngor wedi rhoi ystyriaeth i sut gall polisiâu economi a chynllunio hybu'r Gymraeg.
- Nododd 9 o'r 14 sefydliad oedd yn rhan o'r astudiaeth nad oeddent wedi neilltuo cyllid ychwanegol i weithredu'r strategaethau (er bod amser staff presennol yn cael ei dreulio ar eu gweithredu).
- Mae fforymau iaith sirol wedi eu sefydlu yn sgil y strategaethau ac yn cynnig cyfle i randdeiliaid drafod cynnydd, ond gellir gwneud mwy i fonitro

---

gweithrediad y strategaethau. Nid oedd yn amlwg fod gan y rhan fwyaf o sefydliadau gynlluniau pendant ar gyfer asesu llwyddiant y strategaethau yn 2021 a 2022 fel sy'n ofynnol.

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

0345 6033 221

post@comisiynyddygyymraeg.cymru

[@ComyGymraeg](https://twitter.com/ComyGymraeg)

comisiynyddygyymraeg.cymru
